

Sławomir Śliwa*

KSZTAŁCENIE PEDAGOGÓW RESOCJALIZACYJNYCH W SYSTEMIE SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

Wstęp

Henryk Machel podkreśla, że warunkiem uzyskania sukcesu resocjalizacyjnego, zwłaszcza w warunkach izolacji społecznej, jest posiadanie przez osoby, które pracują z osadzonymi, kompetencji resocjalizacyjnej. Kompetencja rozumiana jest tu jako posiadana wiedza, która umożliwia wydawanie sądu, wypowiedzianie autorytatywnego zdania. Jest to obserwowalna i mierzalna wypadkowa ogółu wiedzy i umiejętności przyswojonych, opanowanych i zastosowanych w praktyce, zmobilizowanych przez człowieka do rozwiązania problemu zawodowego. Kompetencje wzmacniają ważne z punktu widzenia pracy z drugim człowiekiem, w tym wypadku dewiantem, cechy, wśród których można wymienić: życzliwość dla ludzi, empatię, asertywność, obiektywizm w ocenie, zrównoważenie psychiczne, odporność na stres i zachowania prowokacyjne, odporność na prizonizację, kulturę osobistą, refleks i spostrzegawczość, czy też dobrą ogólną orientację w zagadnieniach penitencjarnych oraz zdolność do przewidywania zachowań i zdarzeń. Autor ten podkreśla także, że bardzo ważną cechą kadry resocjalizacyjnej jest autorytet. Pozwala on zarówno na poprawne zarządzanie instytucją resocjalizacyjną, jak i na skuteczne wykonywanie kary wobec osób skazanych. W tym wypadku niewątpliwie chodzi o nieformalny autorytet bazujący na poszanowaniu osoby ze względu na profesjonalizm, umiejętności obiektywnego i sprawiedliwego oceniania itp. Autorytet ten odróżnia się od autorytetu formalnego, który skłania do podporządkowania się ze względu na obawę przed negatywnymi konsekwencjami ze strony osób zajmujących wyższe stanowisko (Machel 2008, s. 253).

Pedagodzy, którzy mają zajmować się resocjalizacją, kształceni są na kierunku pedagogika o specjalności resocjalizacja. Należy tu jednak podkreślić, że nie ma żadnych standardów kształcenia dla tej specjalności, a jedynie standardy dla kierunku, choć i te już nie są w pełni obowiązujące. W myśl tych standardów absolwent uzyskiwał podstawowe kwalifikacje zależne od wybranej specjalności, z możliwością orientacji w kie-

* Sławomir Śliwa – doktor, Wydział Pedagogiczny, Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, specjalizacja: profilaktyka i resocjalizacja.

runku konkretnej specjalności pedagogicznej. Standardy te jednak określały także treści i efekty kształcenia dla grupy treści podstawowych i grupy treści kierunkowych.

Nowelizacja Ustawy prawo o szkolnictwie wyższym z dnia 18 marca 2011 r. wprowadziła do polskiego systemu szkolnictwa wyższego Krajowe Ramy Kwalifikacji (KRK). Pojęcie to zostało zdefiniowane jako opis kwalifikacji zdobywanych w polskim systemie szkolnictwa wyższego, określony przez efekty kształcenia. Dla każdego z ośmiu obszarów kształcenia określono efekty kształcenia dla dwóch poziomów kształcenia i dwóch profili kształcenia (profilu ogólnoakademickiego lub praktycznego). Efekty te dla każdego obszaru, poziomu i profilu kształcenia opisane są w kategoriach wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych. Przede wszystkim nacisk położony jest nie tyle na proces kształcenia, ile na jego efekty (Sieczek 2013, s. 25).

Dla każdego kierunku studiów uczelnia opracowuje program kształcenia, który składa się z opisu zakładanych efektów kształcenia i programu studiów. Opracowując opis efektów kształcenia dla kierunku studiów, uczelnia uwzględnia efekty kształcenia właściwe dla danego kierunku studiów, poziomu i profilu kształcenia wybrane z efektów kształcenia dla obszaru lub obszarów kształcenia, z których został wyodrębniony kierunek studiów, określonych w rozporządzeniu o Krajowych Ramach Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego. Ponadto w nowym systemie każdy kierunek powinien mieć określony profil kształcenia (Sieczek 2013, s. 26).

Na poziomie programu studiów celowe jest rozróżnienie następujących rodzajów efektów kształcenia (Kraśniewski 2010, s. 13):

- ogólne (generyczne) – charakterystyczne dla danego poziomu kształcenia (np. dla studiów I stopnia), w znacznym stopniu niezależne od kierunku studiów;
- „dziedzinowe” – charakterystyczne dla danego poziomu kształcenia w określonym szerokim obszarze kształcenia, obejmującym całą grupę kierunków studiów (np. dla kierunków technicznych);
- szczegółowe – specyficzne dla danego programu studiów i jego konkretnej realizacji w danej uczelni lub jednostce prowadzącej studia.

I tak o ile na poziomie ogólnym i „dziedzinowym” skonstruowano wzorcowe efekty kształcenia, tak na poziomie programu studiów uczelnia lub jednostka prowadząca studia ustala swoje efekty. Mankamentem może być to, że specjalność z zakresu resocjalizacji nie ma żadnych standardów, które wpłynęłyby na jakość kształcenia, na którą tak duży nacisk kładą wymagania KRK. Opracowanie i udostępnienie standardów dotyczących kształcenia na tej specjalności wpłynęłoby na efektywność procesu resocjalizacji w środowisku otwartym i zamkniętym. Propozycja tych standardów powinna być opracowana zarówno przez teoretyków, jak i praktyków resocjalizacji. Być może rozwiązania dotyczące profili kształcenia – kształcenie na profilu ogólnouczelnianym lub praktycznym – przyniesie lepsze efekty, ze względu na profil praktyczny.

Metodologia badań własnych

Celem poznawczo-teoretycznym prowadzonych badań było poznanie opinii studentów o kształceniu pedagogów-resocjalizatorów na studiach I i II stopnia. Celem praktyczno-wdrożeniowym było z kolei wypracowanie zaleceń praktycznych związanych z systemem kształcenia na studiach.

Problem badawczy został zawarty w pytaniu *Jakie opinie mają studenci pedagogiki, specjalności resocjalizacja na temat kształcenia pedagogów-resocjalizatorów?*

Do problemu badawczego sformułowano następujące pytania szczegółowe:

- Jak powinien być skonstruowany program kształcenia na specjalności resocjalizacja?
- Jakie formy i metody powinny być używane przez wykładowców?
- Jakie umiejętności powinna posiadać kadra pedagogiczna w opinii studentów?
- Jakie są oczekiwania studentów związane ze studiowaną specjalnością i pracą w zawodzie?

Badania zostały przeprowadzone w grudniu 2014 roku na Wydziale Pedagogicznym Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Opolu. W pracy posłużono się metodą sondażu diagnostycznego, techniką ankiety. Wykorzystano autorski kwestionariusz ankiety skierowany do studentów pedagogiki na specjalności resocjalizacja i profilaktyka społeczna. Kwestionariusz składał się z 8 pytań-stwierdzeń, które były zaopatrzone w skale szacunkowe oraz 2 pytań otwartych.

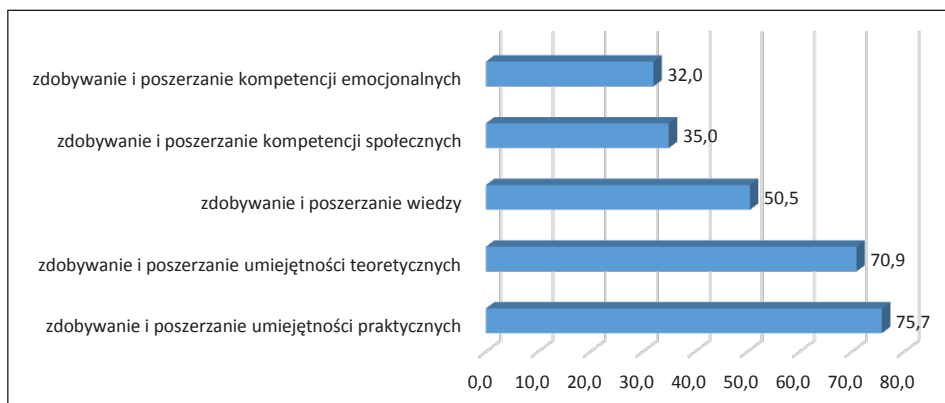
Charakterystyka badanych

Grupa badawcza liczyła 103 osoby. Byli to studenci I i II stopnia studiów niestacjonarnych o specjalności resocjalizacja i profilaktyka społeczna: studenci I stopnia – 30 osoby (29,1%) oraz studenci II stopnia – 73 osoby (70,9%). Ponad połowa badanych to kobiety – 52,4%. Badani w większości byli to ludzie w wieku 26-35 lat (41,7%). W grupie wiekowej do 25 lat było 24,3% respondentów, w grupie 36-45 lat – 28,2%, w grupie 46-55 lat – 5,8%.

Prawie 70% badanych pochodziło z miasta.

Wyniki badań

Zdaniem respondentów najważniejsze w kształceniu pedagogów-resocjalizatorów jest zdobywanie i poszerzanie umiejętności praktycznych. Zadeklarowało tak 75,7% badanych. Prawie tyle samo osób zadeklarowało chęć zdobywania i poszerzania umiejętności teoretycznych (70,9%). Ponad połowa badanych wskazała na zdobywanie i poszerzanie wiedzy (50,5%), ponad 1/3 na zdobywanie i poszerzanie kompetencji społecznych (35,0%), a 32,0% na zdobywanie i poszerzanie kompetencji emocjonalnych.

Wykres 1. Najważniejsze obszary kształcenia w opinii respondentów (w %)

Źródło: badania własne.

Zaobserwowano tu różnicę istotną statystycznie, jeżeli chodzi o deklaracje respondentów a stopień studiów. Ponad 90% studentów z drugiego stopnia stwierdziło, że najważniejsze w kształceniu na specjalności resocjalizacja jest zdobywanie i poszerzanie wiedzy (odpowiedzi zdecydowanie tak i raczej tak), a 80,0% słuchaczy z pierwszego stopnia była takiego samego zdania. Należy też podkreślić, że siła związku jest duża.

Tabela 1. Najważniejsze obszary kształcenia w opinii respondentów a stopień studiów

			Stopień studiów		Ogółem
			pierwszy	drugi	
Najważniejsze w kształceniu pedagogów-resocjalizatorów jest zdobywanie i poszerzanie wiedzy	zdecydowanie tak	Liczebność	3	49	52
		% z Stopień studiów	10,0%	67,1%	50,5%
		% z Ogółem	2,9%	47,6%	50,5%
	raczej tak	Liczebność	21	19	40
		% z Stopień studiów	70,0%	26,0%	38,8%
		% z Ogółem	20,4%	18,4%	38,8%
	nie mam zdania	Liczebność	3	3	6
		% z Stopień studiów	10,0%	4,1%	5,8%
		% z Ogółem	2,9%	2,9%	5,8%
	raczej się nie zgadzam	Liczebność	3	2	5
		% z Stopień studiów	10,0%	2,7%	4,9%
		% z Ogółem	2,9%	1,9%	4,9%
Ogółem		Liczebność	30	73	103
		% z Stopień studiów	100,0%	100,0%	100,0%
		% z Ogółem	29,1%	70,9%	100,0%

$$\chi^2 = 27,904, df = 3, p = 0,0001, V_C = 0,520$$

Źródło: badania własne.

Również różnicę widać jeśli chodzi o deklaracje dotyczące zdobywania i poszerzania kompetencji społecznych oraz emocjonalnych. Studenci drugiego stopnia o wiele częściej wskazywani na chęć podwyższania zarówno kompetencji społecznych ($x^2 = 14,235$, $df = 3$, $p = 0,003$, $V_C = 0,372$), jak i emocjonalnych ($x^2 = 15,217$, $df = 4$, $p = 0,004$, $V_C = 0,384$).

Można przypuszczać, że deklaracje te spowodowane są doświadczeniem studentów. Osoby, które dopiero co przychodzą na studia mogą uważać, że najważniejsze są umiejętności praktyczne w podjęciu późniejszej pracy. Osoby, które są już na II stopniu studiów niejednokrotnie pracują w zawodzie. Stąd ich przekonanie, że wiedza oraz kompetencje społeczne i emocjonalne na pewno są przydatne i ułatwią pracę. Zdarza się często, że zamiast stosować rozwiązania teoretyczno-praktyczne eksponuje się wyłącznie umiejętności praktyczne. Jednak gdyby wyłącznie rozwiązania praktyczne były najbardziej efektywne, to powrót do przestępczości powinien być niższy niż 50% (por. Hołyst 2013, s. 8). Dlatego najwłaściwszym modelem kształcenia powinno być łączenie wiedzy z rozważaniami praktycznymi i być może właśnie tak widzą to studenci studiów II stopnia. Dodatkowo bardzo ważne są kompetencje emocjonalne, które niejednokrotnie ciężko nabyć.

Jednak, jak uważają respondenci, praktyka powinna być bardziej eksponowana w programach kształcenia. Ponad połowa badanych jest zdania, że w kształceniu pedagogów powinno być więcej zajęć praktycznych (58,3%), praktyk (51,%) oraz hospitacji w placówkach resocjalizacyjnych (39,8%). Jedynie 20,4% osób badanych zadeklarowało, że powinno być więcej zajęć teoretycznych.

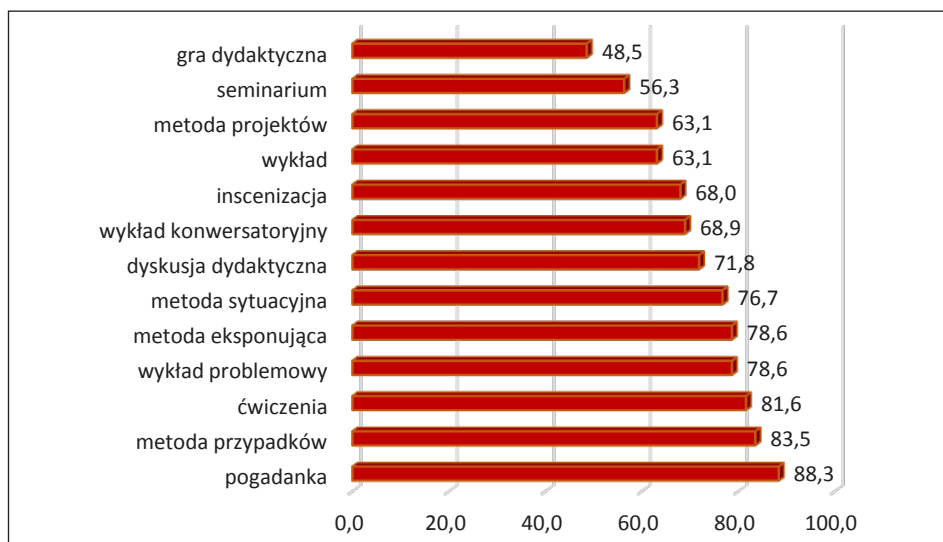
Tylko 44,7% respondentów (odpowiedzi zdecydowanie tak i raczej tak) zadeklarowało, że każdy student powinien mieć tutora. A przecież tutoring pozwala na indywidualny kontakt uczącego się z nauczycielem, który wspiera ucznia w jego rozwoju. Jest szansą na rozwój potencjału ucznia poprzez odpowiednie wskazanie mu drogi, którą powinien podążać.

Tutoring stwarza dla każdej ze stron możliwości osobistego rozwoju. Spotkania tutorskie są wspólnym działaniem realizowanym przez ucznia i nauczyciela – tutora. Tutor dostarcza uczniowi stymulacji do eksplorowania rzeczywistości, dostarcza mu wiedzy. To samo robi uczeń względem niego. Wszystko to dzieje się w przestrzeni określonej przez wcześniej wytyczone przez tutora, przy udziale ucznia, cele, przy czym cele rozwojowe powinny być określone na początku interakcji tutorskiej (Brzezińska, Rycielska 2009, s. 19-20). Metoda ta, choć nie dość powszechna, może sprzyjać procesowi kształcenia. Pomimo tego, że nie jest popularna, powinna być wprowadzana do programów kształcenia, w szczególności na specjalności resocjalizacja.

Tylko 43,7% badanych stwierdziło, że na tej specjalności studenci powinni prowadzić badania, a jest to istotny element w nauczaniu, chociażby do przygotowania przyszłych specjalistów do diagnozowania i ewaluacji. Prawie 60% badanych było zdania, że po

ukończeniu studiów należy poszerzać wiedzę i samodzielnie kształcić się. Postawy takie niewątpliwie sprzyjają procesowi kształcenia i samokształcenia.

Jeżeli chodzi o metody dydaktyczne to studenci są przekonani przede wszystkim do pogadank (88,3%), metody przypadków (83,5%), ćwiczeń (81,6%), wykładów problemowych (78,6%), metod eksponujących (78,6%), metod sytuacyjnych (76,7%) czy też dyskusji dydaktycznej (71,8%). Mniejszym zainteresowaniem cieszy się wykład konwersatoryjny (68,9%), inscenizacja (68,0%), wykład i metoda projektów (po 63,1%), seminarium (56,3%) oraz gra dydaktyczna (48,5%).

Wykres 2. Skuteczność metod dydaktycznych w opinii studentów (w %)

Źródło: badania własne.

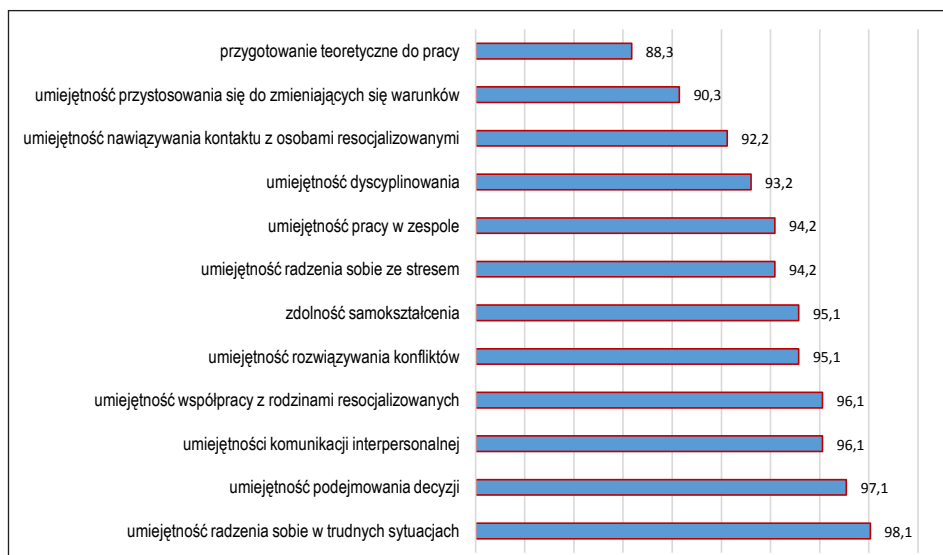
Z powyższych danych wynika, że respondenci optują za aktywnymi metodami nauczania. Jednak zaskakujące jest, że metoda projektów i seminarium zostały tak nisko ocenione. Metody te w sposób praktyczny przygotowują do zawodu i na pewno podnoszą jakość kształcenia na kierunku. Widać tu rozbieżność pomiędzy wcześniejszymi deklaracjami badanych.

Zaobserwowano również, że to studenci drugiego stopnia bardziej doceniają seminarium w kształceniu niż studenci pierwszego stopnia. Różnica ta jest istotna statystycznie na poziomie $p = 0,0001$ ($\chi^2 = 25,065$, $df = 4$, $V_C = 0,493$). Należy podkreślić, że związek ten jest silny. Doświadczenia wyniesione z I stopnia zapewne wpływają na to, że docenia się seminarium w kształceniu specjalnościowym.

Przyszli pedagodzy-resocjalizatorzy uważają, że najważniejsze w pracy są przede wszystkim umiejętności psychospołeczne, takie jak: umiejętność radzenia sobie w trud-

nych sytuacjach (98,1%), umiejętność podejmowania decyzji (97,1%), umiejętności komunikacji interpersonalnej (96,1%), umiejętność współpracy z rodzinami resocjalizowanych (96,1%), umiejętność rozwiązywania konfliktów (95,1%) czy też zdolność samokształcenia (95,1%). Równie wysoko zostały ocenione umiejętności związane z radzeniem sobie ze stresem (94,2%), pracą w zespole (94,2%), dyscyplinowaniem (93,2%), nawiązywaniem kontaktu z osobami resocjalizowanymi (92,2%) oraz umiejętność przystosowania się do zmieniających się warunków (90,3%). Najniżej badani ocenili kompetencje związane z przygotowaniem teoretycznym do pracy. Jednak i tak ponad 88% badanych była zdania, że są one przydatne w pracy pedagoga-resocjalizatora.

Jak widać z powyższych odpowiedzi, każda umiejętność w pracy wychowawcy jest niesłychanie ważna i doceniana przez przyszłych pedagogów. W szczególności badani zdają sobie sprawę z tego, że jest to trudna i stresogenna praca, która wymaga dużego wysiłku. Widać również, że oprócz kompetencji interpersonalnych doceniają rolę wiedzy, którą wynoszą ze studiów.

Wykres 3. Najważniejsze umiejętności w pracy pedagoga resocjalizatora w opinii badanych (w %)
 Źródło: badania własne.

Respondenci podkreślali także, że na specjalności resocjalizacja chcą uzyskać zarówno wiedzę teoretyczną, jak i praktyczną. Szczególnie dla nich ważne jednak są umiejętności praktyczne. Większość osób badanych stwierdziła również, że do pracy w zawodzie resocjalizatora skłania ich chęć pomocy innym, co jest zadawalającym faktem.

Podsumowanie

1. W kształceniu na specjalności resocjalizacja programy oparte są wyłącznie na efektach kształcenia dla kierunku pedagogika. Większość uczelni korzysta ze wzorcowych efektów kształcenia opracowanych dla tego kierunku. Nie ma natomiast standardów dla specjalności. Z jednej strony to dobrze, że uczelnie mają autonomię, z drugiej jednak szkoda, że nie ma takich standardów. Rozwiązania takie widać np. w pracy socjalnej, gdzie liczne rozporządzenia (np. rozporządzenie w sprawie specjalizacji z organizacji pomocy społecznej czy też projekt rozporządzenia w sprawie superwizji pracy socjalnej) są przydatne w tworzeniu programów na tej specjalności i mogą z pewnością pozytywnie wpłynąć na jakość kształcenia.

2. Zdaniem respondentów bardzo ważne w kształceniu resocjalizatorów jest zdobywanie przede wszystkim umiejętności praktycznych. Jednak widać również, że studenci którzy kontynuują naukę zaczynają doceniać zdobytą wiedzę. Dlatego najwłaściwszym modelem jest model nauczania mieszany, z przewagą rozwiązań praktycznych.

3. Zdecydowanie lepszym rozwiązaniem dla słuchaczy studiów jest zaprogramowanie zajęć z wykorzystaniem metod aktywizujących. Nie należy jednak lekceważyć takich form jak wykład. Należy tylko uczynić go bardziej atrakcyjnym dla odbiorców np. poprzez konwersatoria czy też sytuacje problemowe.

4. Widać, że w procesie kształcenia nie docenia się tutoring. Jednak jeśli chcemy dbać o jakość kształcenia na uczelniach, forma ta powinna być coraz bardziej powszechna i doceniana zarówno wśród wykładowców, jak i studentów.

Podobną formą jest mentoring, który jest swego rodzaju opieką nad wychowankiem w różnych stadiach jego rozwoju edukacyjnego (Wiśniewski 2014, s. 71).

LITERATURA

- BRZEZIŃSKA A.I., RYCIELSKA L. (2009), Tutoring jako czynnik rozwoju ucznia i nauczyciela, [w:] Tutoring w szkole. Między teorią a praktyką zmiany edukacyjnej, red. P. Czekierda, M. Budzyński, J. Traczyński, Z. Zalewski, A. Zembrzuska, Towarzystwo Edukacji Otwartej, Wrocław.
- HOŁYST B. (2013), Podstawy i zakres indywidualnej prognozy kryminologicznej, „Probacja” 2013, nr 1, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa.
- KRAŚNIEWSKI A. (2010), Krajowe Ramy Kwalifikacji, [w:] Autonomia programowa uczelni, Ramy kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego, red. E. Chmielecka, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.
- MACHEL H. (2008), Kadrowe determinanty sukcesu resocjalizacyjnego w warunkach penitencjarnych, [w:] Teoria i praktyka resocjalizacyjna wobec współczesnych zachowań dewiacyjnych w Polsce i Republice Czeskiej, red. A. Szecówka, B. Koukola, P. Kwiatkowski, Wydawnictwo Atla 2, Wrocław.
- SIECZEK E. (2013), Dział I. System szkolnictwa wyższego, [w:] Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz, red. W. Sanetra, M. Wierzbowski, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.

WIŚNIEWSKI D. (2014), Mentoring – Mentor, [w:] Słownik metod, technik i form pracy socjalnej, opiekuńczej i terapeutycznej, t. 3, red. A. Weissbrot-Koziarska, I. Dąbrowska-Jabłońska, Uniwersytet Opolski, Opole.

Sławomir Śliwa

THE EDUCATION OF REHABILITATION EDUCATORS IN HIGHER EDUCATION SYSTEM

Summary

The article concerns the issue of educating students of pedagogy specialising in rehabilitation. The author describes the nature of educating future rehabilitation educators in respect of legal regulations in the system of higher education. There follows a discussion on advantages and disadvantages of such solutions. There is also a description of research carried out among students and it further presents their opinions on the subject.